

prof. dr Gerard Ciołek
Politechnika Krakowska
Włwa, Kopiańska 26 m 17

Warszawa 3.XII.62.

Opracowanie konsultacyjne
dokumentacji historyczno-architektonicznej
zespołu pałacowo-ogrodowego w Choroszczy.

Opracowana przez mgr. Elżbietę Żyżko dokumentacja historyczno-architektoniczna założenia pałacowo-parkowego w Choroszczy, woj. i pow. białostockiego jest w swoim układzie i w treści zgodna ze wskazaniami tymczasowej instrukcji o układzie i sposobie opracowań zleconych dokumentacji historycznych do prac konserwatorskich w zakresie architektury, wydaną przez Pracownię Konserwacji Zabytków, Dział Dokumentacji Naukowej w 1957 r. Całość opracowania cechuje dążenie do wyczerpującego przedstawienia zarówno znanych dotąd materiałów bibliograficznych i źródłowych, jak też i zaprezentowania źródeł archiwalnych, dotąd nie publikowanych. Również wnioski naukowe i konserwatorskie nie wydają się budzić wątpliwości, a zawarte w recenzji uwagi i uzupełnienia nie zmieniają generalnej linii owych wniosków.

Uwagi szczegółowe.

II. Omówienie najważniejszych materiałów ikonograficznych, archiwalnych i bibliograficznych. - Dla pełniejszego przedstawienia topografii założenia pałacowo-ogrodowego i jego związków kompozycyjnych i funkcjonalnych z miasteczkiem Choroszczą pożądanym byłoby załączenie do materiałów mapy taktycznej WIG 1:25.000 wzgl. 1:100.000, w formie fotomechanicznego powiększenia np. do skali 1:10.000., na którym zasada usytuowania rezydencji w stosunku do ukształtowania terenu, sieci wodnej oraz układu miejskiego, jak też i przebiegu głównej osi kompozycyjnej założenia posiada obraz jasny i przekonujący. Dla pełnej oceny zarówno stanu istniejącego ogrodu, jak też i śladów jego pierwotnej kompozycji niezbędne jest włączenie pomiaru sytuacyjno-wysokościowego rezydencji, wykonanego w 1951 roku przez inż. Stanisława Miłoszewskiego, na zlece-

cenie ówczesnego Głównego Urzędu Konserwatorskiego w Warszawie.
Fotograficzną reprodukcję tego pomiaru załącza do niniejszej recenzji
III. Topografia pałacu choroskiego. - Zespół pałacowy leży na płn-zach
od miasteczka a nie na zachód. Z analizy wyżej wymienionych materia-
łów kartograficznych wynika, iż pałac i ogród~~ów~~ zlokalizowany został
na dennym, niezalewowym tarasie wschodniego brzegu Herodniczanki, w
obszernym amfiteatrze utworzonym przez dwa wzgórza, dochodzące do kroc
rzeki. Płaskie dno tego amfiteatru posiada średnicę około 700 m i mieś-
ci w sobie trzon założenia pałacowo-ogrodowego, wychodzącego szeroką
szkafiarz perspektywą, o szczelciu rzędach drzew na wzgórze 125 m n.p.m.
na którym usypany jest kopiec z polnych gazonów, zanikający tę pers-
pektywę. Główna oś założenia, biegnąca od kopca, wzdłuż kanału, przez
pałac, dziedzińiec i wzdłuż drogi do Choroszczy, zamknięta jest od
płd-wsch. bryzą kościoła, wznoszącego się przy rynku miasteczka, poło-
żonego na wzgórzu, osiagającego ok. 130 m n.p.m. Zarys obszaru ogrodowego
posiada kształt zbliżony raczej do trapezu, a nie trójkąta. Orientacyj-
ne wymiary tej figury wynoszą: szerokość ok. 500 m, długość ok. 600 m
anche perspektywy z kopcem ok. 250 m długości, łączna długość głównej
osi od bramy do kopca ok. 300 m, odległość od pałacu do rynku ok. 1300m.
Wzajemne położenie rezydencji i miasteczka pozwala na saliczenie takie-
go układu do układów sprzężonych, charakterystycznych dla licznych roz-
wiązań rezydencjonalnych szkoły francuskiej, podobnie jak np. Rydzyna,
Książ Wielki, Czerniejewo i t.

str. 6. - Krótki zarys zmian właścicieli Choroszczy należałoby włączyć
do historii założenia, a nie do topografii.

IV. Historia pałacowo-parkowego założenia w Choroszczy. - ^{13 i} str/17. -
supersycja o współpracy Ricaud de Tingaille przy urządzeniu systemu
wodnego w Choroszczy zasługuje na uwagę, ze względu na inne jego pro-
jekty, wyróżniające się bogactwem urządzeń wodnych jak np. Krystyno-
pol, aranżowany dla Franciszka Salozego Potockiego w 1755 r.

opis
VI. Analityczny ~~skład~~ parku pałacowego. Próbną rekonstrukcją jego XVII-wiecznego schematu.

str. 29. Poprzeczne ramię kanału posiada zasilenie ze strumienia, spływającego ze wzgórza, po osi amfiteatru terenowego, a jego ujście do Horodniczanki mieści się tuż za basenem w kształcie trapezu a nie kwadratu, z wyspą o analogicznym kształcie.

str. 30. Obok śladu alei, łączącej trapezoidalny basen z końcem głównego kanału, czytelny jest ślad szerokiej/perspektywy, ^{na 16 m}biegnącej od tego basenu w kierunku kopca na wzgórzu

str. 32-33. Ogólne zasady rekonstrukcji systemu promienistego układu alei ogrodowych z centrum na skrzyżowaniu ramion kanału są słuszne. Analiza geometrycznej kanwy kompozycji ogrodu pozwala na wzbogacenie tego systemu, przez wyznaczenie szeregu punktów i ciągów, tworzących w połączeniu z zachowanymi śladami alei układ konsekwentny węzłów gwiaździstych oraz na wyznaczenie granic założenia. Punktami tymi są środek dziedzińca, pałac, centrum amfiteatru zamykającego partery nad kanałem, skrzyżowanie kanałów, początek szpalerów perspektywy na kopiec oraz środek kopca. Również na poprzecznej osi kanału istnieje szereg węzłów kompozycyjnych: wyspa basen z wyspą, koniec kanału, przecięcie osi kanału z aleją, równoległą do wschodniej granicy parku itd. Znamionną jest cechą schematu kompozycyjnego Choroszczy jest jego modularność, oparta o sześciobok umiarowy, wpisany w koło o promieniu 125 m. System ten spotykamy w licznych ogrodach polskich i obcych tej epoki m.i. w Nieborowie, Białymstoku, Bieguniu, a przede wszystkim w Wersalu.

VII. Wartości artystyczne i zabytkowe zespołu. str. 41. - Ocena ogrodu choroskiego jako typu mieszanego, francuskiego i krajobrazowego, wydaje się niesłuszna, jest to bowiem układ złożony z silnie bogato wyposażonej dekoracyjnie części przypałacowej tzw. petit jardin oraz części tego promienistymi alejami i duktami zwierzyńca czyli lasu. Pewne fragmenty ogrodu o cechach krajobrazowych przy wschodniej granicy są

późniejszego niewątpliwie pochodzenia. Zastosowanie obok oficyn wolno-
stojących wertykalnych pawilonów na dziedzińcu nie stanowiło rzadkości
w polskich założeniach, obok bowiem Choroszczy znane są takie rozwią-
zania w Jabłonie, Małej Wsi, Kozłowie, Naroźnie i i.

Wnioski Konserwatorskie. - Odnosnie oficyn, należałoby postulować ich
rekonstrukcję, oile/wartość ^{nikła} techniczna istniejących zabudowań ospital-
nych może uzasadnić ten zabieg z ekonomicznego punktu widzenia. Rekon-
strukcję parku należałoby oprzeć o dodatkowe badania terenowe i teore-
tyczne studia, wykorzystujące wspomniany system modułarny, a wyposa-
żenie ogrodu uzależnić od jego użytkowego programu, o którym w opraco-
waniu brak wzmianki

Wniosek końcowy: dokumentację historyczno-architektoniczną "Założenie
pałacowo-parkowe w Choroszczy" należy uznać za odpowiadającą warunkom
instrukcji PEZ i przyjąć, a stosunkowo nieliczne uwagi i uzupełnienia
zawarte w recenzji, uznać za wystarczającą formę jej skorygowania.

/-/ prof. dr Gerard Ciołek